

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ,
ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ,
У РОЗРІЗІ РЕФОРМИ ДЕІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ**

Кожна дитина має право знати своїх батьків і право на їх піклування – це не просто рядки із Конвенції ООН про права дитини, прийнятої в 1989 році, але один із викликів для України, що полягає у реалізації цього фундаментального права багатьом дітям-сиротам і дітям, позбавлених батьківського піклування. Не одне десятиліття Україна, в особі її законодавчого і виконавчих органів влади, а також простих громадян-українців, намагається скоротити прикру статистику щодо кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування в нашій країні. Згідно із відомостями наданими Міністерством соціальної політики України більше 70 000 дітей потребують батьківського піклування та турботи [1, с. 12]. З цією метою у 2017 році Кабінетом Міністрів України була затверджена Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки (*далі* – Національна стратегія).

Проте, Україна не єдина держава, що постала перед такою проблемою. Такі держави, як Сполучені Штати Америки, Великобританія, Польща, Болгарія розпочали реформування відповідної системи ще задовго до проголошення Національної стратегії. На нашу думку, досвід інших країн може позитивно вплинути на якість і швидкість реалізації заданого курсу Україною на скорочення кількості інтернатів і виховання дітей у сім'ях або середовищі, максимально наближеному до сімейного.

Однією з найактуальніших проблем постає велика кількість дітей, що мають батьків, однак все одно перебувають в закладах інституційного нагляду. Згідно із відомостями Національної стратегії близько 8% дітей, що перебували у 2016 році в закладах інституційного нагляду були дітьми-сиротами, всі інші діти мають батьків, що в силу тих чи інших обставин передали дітей на перебування в таких закладах [2, с. 2]. Серед основних причин можна виокремити: відсутність належних умов існування для

нормального розвитку дитини, фінансове зубожіння батьків і перебування у складних життєвих обставинах, збільшення осіб, що зловживають психоактивними речовинами (алкоголь, наркотична залежність), відсутність інклюзивного навчання для дітей з особливими потребами тощо.

Одним із вдалих прикладів вирішення першопричин проблеми, а не лише наслідків стало реформування системи інституційних закладів у США, що розпочалося на початку XX століття. З метою скорочення кількості дітей, які перебувають в інституційних закладах, та при цьому мають батьків, в 1937 році було прийнято Закон «Про соціальний захист» (Social Security Act). Відповідний акт забезпечив фінансову підтримку родин, що перебувають у складних життєвих обставинах [3, с. 157]. Завдяки цьому закону наступні 60 років кількість дітей в інтернатах поступово зменшувалася десь на 1-2% щороку. Тому суттєві результати були досягнені наприкінці 90-х років, коли кількість дітей, що перебували в інтернатних закладах, становила тільки 4% від загальної кількості дітей, які виховувалися за межами сім'ї [4, с. 6].

Варто відзначити, що ще з XIX століття питанням розвитку альтернативних форм догляду за дітьми, які з певних причин не могли проживати з біологічними батьками, почала прийматися і Великобританія. Саме тоді у Сполученому Королівстві розпочався період критики безособового середовища в закладах освіти та наголошення на необхідності виховання дитини в сім'ї. Англійський реформатор та благодійник Томас Барнадо всіляко підтримував запровадження практики «поселення в чужу сім'ю», за його моделлю дітей, що були позбавлені батьківського піклування, поселяли у почесні сім'ї в селах. Частими стали випадки влаштування одиноких матерів домашніми служницями, таким чином у вільний час вони мали змогу бачитися з дітьми [5, с. 60].

Після закінчення Другої світової війни уряд Великобританії зосередився на впровадженні моделі «фостерних сімей». Під «фостерінгом» розуміється соціальний метод, змістом якого є добровільне взяття прийомною сім'єю не більше чотирьох дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Правове регулювання цього інституту забезпечує Закон «Про дітей», що затвердив термін «батьківська відповідальність», а також

Інструкції про влаштування дітей і Правила влаштування дітей на фостерне виховання (Foster Placement (Children) Regulations) [6, с. 61]. Більш того, залишення дитини біологічними батьками згідно із законодавством Великобританії вважається серйозним кримінальним правопорушенням [7, с. 24].

Важливим для України, також, є досвід впровадження реформи деінституалізації в постсоціалістичних країнах, що мали схожий рівень дотримання прав дітей, ставлення та уявлення суспільства стосовно усиновлення та встановлення опіки. Наприклад, Болгарія підтримує превентивний підхід, що дозволили суттєво зменшити кількість дітей, позбавлених батьківського піклування, що потребували розміщення в інституційних закладах. Для цього в державі були запроваджені денні центри допомоги сім'ям, центри матері і дитини, а також консультативні центри [8, с. 157].

У Польщі успішно функціонує сформована модель тимчасового проживання 12-14 дітей в установах, де працюють 4-5 вихователів, а також створення спеціалізованих соціальних гуртожитків для проживання до 30 осіб. Цікаво, що організовують та реалізують відповідну модель громадські організації, яким держава делегувала частину повноважень. Місцева влада також зобов'язана співпрацювати з громадським сектором, що на нашу думку позитивно впливає на популяризацію та реалізацію реформи деінституалізації [9, с. 63].

Підсумовуючи наведене, хотіли б звернути увагу на основні успішні методи і моделі деінституалізації, які б Україна могла повністю або частково використати під час впровадження реформи:

- необхідність та обов'язковість життя превентивних заходів задля підтримки як дітей, що потребують батьківського піклування, так і батьків, що перебувають у складних життєвих обставинах;
- активна освітня діяльність і популяризація захисту прав дітей, інформування про алгоритм процедури всиновлення (а також, поліпшення відповідної процедури на законодавчому рівні) та встановлення опіки, впровадження особистого менторства;
- впровадження моделі «фостерних сімей», адаптованої під українське суспільство;
- делегування владою частини повноважень спеціалізованим громадським організаціям у сфері інституційного догляду та

реалізація ефективного громадського контролю;

– законодавче закріплення відповідальності за порушення батьківських обов'язків.

Джерела:

1. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник Державної служби статистики України. 2018. 77 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_zdpus_2017.pdf (дата звернення: 25.11.2020).
2. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 року. Офіційний вісник України. 2017. №67. 101 с.
3. Ярмолинська І. В. Аналіз зарубіжного досвіду реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в Україні. Інвестиції: практика та досвід. №2. 2019. 162 с. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2019/27.pdf (дата звернення: 24.11.2020).
4. Кузьминський В. Навіщо реформувати інтернатну систему: чого нас вчить історія. Права дітей: інформаційний журнал. №1 (9). 2010. 23 с. URL: <http://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1345191694.pdf> (дата звернення: 23.11.2020).
5. Бурлака О. Зарубіжний досвід соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і можливості його використання в Україні. Підприємництво, господарство і право. №1. 2020. 228 с. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/12.pdf> (дата звернення: 24.11.2020).
6. Бурлака О. Зарубіжний досвід соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і можливості його використання в Україні. Підприємництво, господарство і право. №1. 2020. 228 с. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/12.pdf> (дата звернення: 24.11.2020).
7. Мюльгейр Ж., Брауні К. Деінституалізація та трансформація послуг для дітей: посібник з найкращих практик. 143 с. URL: <https://sirotstvy.net/upload/iblock/c40/c40bbf1835a93f0c4351e68467ea9431.pdf> (дата звернення: 23.11.2020).
8. Ярмолинська І.В. Аналіз зарубіжного досвіду реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в Україні. Інвестиції: практика та досвід. №2. 2019. 162 с. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2019/27.pdf (дата звер-

нення: 24.11.2020).

9. Бурлака О. Зарубіжний досвід соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і можливості його використання в Україні. Підприємництво, господарство і право. №1. 2020. 228 с. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/12.pdf> (дата звернення: 24.11.2020).

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Грушко М. В.